

УДК 332.012.2

Богданна Косович (Україна)

JEL classification: O10, O13, Q01, Q50

Богданна КОСОВИЧ

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки підприємства,
Львівський національний університет імені
Івана Франка, Україна

E-mail: bogdanna_k@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4760-3098>

© Богданна Косович, 2020

Отримано: 02.11.2020 р.
Прорецензовано: 18.11.2020 р.
Рекомендовано до друку: 16.12.2020 р.
Опубліковано: 16.12.2020 р.

Ця стаття розповсюджується на умовах ліцензії Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0, яка дозволяє необмежене повторне використання, розповсюдження та відтворення на будь-якому носії, за умови правильного цитування оригінальної роботи.

ЕКОЛОГІЧНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

АНОТАЦІЯ

Вступ. Глобальні кліматичні загрози та руйнівний вплив пандемії COVID-19 визначили важливість природного та людського капіталу, який потрібно терміново відтворювати. Вагоме місце серед першочергових кроків на цьому шляху в економічній сфері – це інтенсивний розвиток нової складової сучасної економіки – екологічного підприємництва. Воно покликано вирішувати екологічні проблеми та стати інноваційною формою господарювання спрямованою на захист людини та екосистеми. Екологічне підприємництво є однією із головних елементів екологічної економіки, економіки майбутнього, яка забезпечує розумне співіснування людини і природи, ефективне використання ресурсів, їх відтворення та збереження. Розвиток екологічного підприємництва особливо актуальний для економіки України, яка поки що тільки орієнтується на ресурсно-раціональну та відновлювальну.

Мета наукової праці полягає в аналізі сутності, передумов розвитку, ключових принципів, ознак та гуманістичних функцій екологічного підприємництва; виробленні узагальнюючого поняття; характеристики його форм; визначенні видів та основних напрямів розвитку екологічного підприємництва у сучасній економіці.

Метод (методологія). У дослідженні використано низку загальнонаукових та спеціально наукових методів, насамперед: аналізу та синтезу для з'ясування сутності екологічного підприємництва; систематизації – визначення основних видів екологічного підприємництва; гносеології – окреслення основних проблем становлення вітчизняного екологічного підприємництва; прогнозування для визначення основних напрямків розвитку екологічного підприємництва в Україні.

Результати. За результатами проведеного дослідження аргументовано важливість екологічного підприємництва в сучасній економіці України для зменшення та запобігання глобальних екологічних змін в екосистемі. Проаналізовано існуючі інтерпретації поняття «екологічного підприємництва», запропоновано авторське визначення екологічного підприємництва, окреслено його сутність. Розглянуто види, ознаки і функції екологічного підприємництва. Зроблено розмежування екологічного підприємництва та екологічно орієнтованого підприємництва. Запропоновано видову характеристику підприємств екологічного забезпечення та запропоновано критерії екологічності господарської діяльності. Встановлено основні проблеми розвитку та визначено ключові напрямки утвердження екологічного підприємництва в Україні.

Косович Б. Екологічне підприємництво як важлива складова сучасної економіки України. *Економічний аналіз*. 2020. Том 30. № 3. С. 109-118.

DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2020.03.109>

Ключові слова: екологічне підприємництво; кліматичні зміни; екологічна економіка; екологізація; гуманістичні орієнтири.

UDC 332.012.2

JEL classification: O10, O13, Q01, Q50

Bohdanna KOSOVYCH

*PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor,
Department of Economy of Enterprise,
Ivan Franko National University of Lviv, Ukraine
E-mail: bogdanna_k@ukr.net
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4760-3098>*

© Bohdanna Kosovych, 2020

Received: 02.11.2020

Revised: 18.11.2020

Accepted: 16.12.2020

Online publication date: 16.12.2020

This is an Open Access article, distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 license, which permits unrestricted re-use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

Bohdanna Kosovych (Ukraine)

ECOLOGICAL ENTREPRENEURSHIP AS AN IMPORTANT COMPONENT OF THE MODERN ECONOMY OF UKRAINE

ABSTRACT

Introduction. Global climate threats and the devastating effects of the COVID-19 planetary pandemic have identified the importance of natural and human capital that needs to be urgently replicated. An important place among the priority steps on this path in the economic sphere is the intensive development of a new component of the modern economy – ecological entrepreneurship. It is designed to solve environmental problems and become an innovative form of management aimed at protecting humans and ecosystems. Ecological entrepreneurship is one of the main elements of the ecological economy, the economy of the future, which ensures the reasonable coexistence of man and nature, the efficient use of resources, their reproduction and conservation. The development of ecological entrepreneurship is especially relevant for the economy of Ukraine, which so far only tries to focus on resource-efficient and renewable.

Goal. The purpose of scientific work is to analyze the essence, prerequisites for development, key principles, features and humanistic functions of ecological entrepreneurship; elaboration of a generalizing concept; characteristics of its forms; determining the types and main directions of development of ecological entrepreneurship in the modern economy.

Method (methodology). A number of general and special scientific methods is used in the research, primarily: analysis and synthesis to clarify the essence of ecological entrepreneurship; systematization – to define the main types of ecological entrepreneurship; epistemology – to outline the main problems of formation of domestic ecological entrepreneurship; forecasting – to determine the main directions of ecological entrepreneurship in Ukraine.

Results. According to the results of the research, the importance of ecological entrepreneurship in the modern economy of Ukraine for reducing and preventing global ecological changes in the ecosystem is argued. The existing interpretations of the concept of «ecological entrepreneurship» are analyzed, the author's definition of ecological entrepreneurship is proposed, its essence is outlined. Types, signs and functions of ecological entrepreneurship are considered. A distinction is made between ecological entrepreneurship and ecologically oriented entrepreneurship. The species characteristics of the enterprises of ecological maintenance and the criteria of ecological aim of economic activity are offered. The main problems of development are established and the key areas of ecological entrepreneurship in Ukraine are identified.

Kosovych, B. (2020). Ecological entrepreneurship as an important component of the modern economy of Ukraine *Economic analysis*, 30 (3), 109-118.

DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2020.03.109>

Keywords: ecological entrepreneurship; climate change; ecological economy; ecological activity; humanistic goals.

Вступ

Початок нового тисячоліття, яке, виходячи з логіки суспільної еволюції, повинно було би бути новітньою людиноцентристською епохою, почалося з низки викликів та загроз для людини. Економічні кризи, війни, пандемії та негативи у глобалізаційних процесах стали для світової спільноти серйозним випробуванням. Останніми роками все це ускладнилось внаслідок бурхливих, подекуди, катастрофічних кліматичних змін.

На форумі під егідою міжнародної кліматичної ініціативи TED Countdown, генеральний секретар ООН Антоніу Ґутерреш зазначив, що зростання кількості ураганів, посух та пожеж свідчить про те, що кліматичні зміни становлять екзистенційну загрозу для всього людства, яку слід негайно зупинити. Він нагадав, що попри рекомендації кліматологів, уряди країн світу не можуть забезпечити сповільнення темпів глобального потепління. «Якщо ми не почнемо діяти просто зараз, нинішнє століття може виявитися останнім для людства», – наголосив Ґутерреш у своїй доповіді [1].

Кліматичні проблеми сьогодні виходять на перший план, що спонукає до пошуку засобів їх хоча б пом'якшення. Одним із таких засобів нині слугує екологічне підприємництво, пошук шляхів розвитку якого в Україні має актуальне наукове та практичне значення.

Питання екологічного підприємництва активно вивчається зарубіжними та вітчизняними науковцями, представниками різних галузей знань: економіки, права, політології та соціології. Варто згадати праці: М. Бережної, А. Бобкової, О. Гаврюшової, Г. Купалової, Ю. Павлюченко, Г. Тітенко, О. Трубей та інших вчених.

Мета статті

Попри це, вважаємо за доцільне охарактеризувати визначальні аспекти екологічного підприємництва в Україні як складової екологічної економіки в інтеграції з правом, політикою та іншими суспільними інститутами, що прямо чи опосередковано впливають на його утвердження та розвиток, що є метою статті.

З цієї метою у межах запропонованого дослідження розглянемо низку питань: причини виникнення екологічного підприємництва (далі ЕП) як економіко-соціального явища та важливого напрямку екологічності економіки; поняття та сутність ЕП в умовах глобальних викликів; ознаки та гуманістичні функції ЕП у сучасній державі; види та форми ЕП; проблеми утвердження ЕП та екологічної економіки в Україні; основні напрямки розвитку ЕП в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження

Причини виникнення екологічного підприємництва як економіко-соціального явища. Друга половина ХХ століття ознаменувалась небаченим раніше курсом міжнародної спільноти на реалізацію задекларованого більшістю сучасних цивілізованих держав гуманістичного гасла – людина найвища соціальна цінність. Бурхливий розвиток виробництва, технологій, запровадження нових економічних відносин на внутрідержавному та міжнаціональному рівнях і таке інше – все для людини. Однак, техніко-технологічний стрибок, всеохоплююча глобалізація, навіть можна сказати своєрідна економічна революція задля людської спільноти фактично стали об'єктивною передумовою небачених екологічних загроз, пов'язаних з глобальною зміною клімату та погіршенням стану довкілля, підґрунтям виникнення викликів для планетарного розвитку. Яскравою ілюстрацією є ситуація з пластиком, елементи якого уже починають виявляти, навіть, у організмі людини.

Констатацією цього можна вважати правові акти ООН та її спеціалізованих органів, рішення G20 і G7, матеріали Всесвітнього економічного форуму та його щорічне профільне видання – «Доповідь про глобальні ризики» (Global Risks Report) [2] в якій зазначено, що найпершочерговішими є екологічні загрози, що вимагає рішучих дій.

Міжнародне співтовариство визнало пріоритетним питання необхідності збереження та поетапного відновлення природних екосистем до безпечного рівня, дотримання принципів екологічної доцільності й відповідної еколого-економічної ефективності, соціальної справедливості та сталості розвитку. Як результат, сьогодні прогресуюче зростає значимість екологічного чинника у діяльності міжнародних організацій, інституційних інвесторів та ТНК, а також політиці країн світу. Утверджується тенденція переходу більшості розвинутих країн до екологічної економіки.

Екологічна економіка – це новий тренд важливого напряму структурних реформ для того, щоб: 1) підвищити обізнаність про реальне екологічне, енергетичне та соціально-економічне становище світу, виявивши ідеологічні варіанти для кращого розуміння дилеми «економічне зростання vs захист і збереження довкілля»; 2) знайти оптимальні шляхи та більш ефективні інструменти для вирішення проблем, з якими стикнулося суспільство.

Курс на всебічне забезпечення прав сучасної людини спричинив до своєрідного протиріччя між її постійно зростаючими (в окремих випадках не завжди раціональними) потребами та

об'єктивними можливостями їх забезпечення, що спричинило певний дисбаланс між екологічними з одного та соціально-економічними з іншого боку чинниками, наприклад, вирубування лісів у Латинській Америці задля збільшення посівних площ.

Необхідність розвитку вітчизняного екологічного підприємництва обумовлюється низкою «кричущих» чинників: високим рівнем забруднення довкілля; потребою екологізації всіх процесів господарської діяльності (застарілі технології та шкідливі виробництва, низький рівень енергоефективності переважної більшості промислових підприємств та житлово-комунального сектору); зростанням зацікавленості населення у збереженні здоров'я через споживання органічної продукції; необхідністю дотримання міжнародних екологічних стандартів для можливості виходу на зовнішні ринки. Десятилітні проблеми з екологічністю вітчизняної економіки ускладнюються негативною геополітичною ситуацією, що склалася внаслідок військової агресії РФ на Сході країни.

Масштаби необхідних змін у напрямку екологізації економіки України сьогодні для українського суспільства загалом непосильні. Необхідно починати із найменшого і «найпростішого» – а саме, екологічного підприємництва, яке через зусилля народу та за умови підтримки держави стане рушієм екологічної економіки майбутнього.

Поняття та сутність екологічного підприємництва в умовах глобальних викликів. Термін «екологічне підприємство» в економічній та інших науках всебічно та детально опрацьований. Г. Купалова розглядає екологічне підприємство як виробництво товарів та надання послуг з вимірювання, попередження, обмеження або усунення екологічної шкоди, ліквідації відходів та зниження рівня шуму, а також екологічно чисті технології, застосування яких мінімізує використання сировини та забруднення довкілля [3, с. 37]. Г. Тітенко та О. Гаврюшова визначають екологічне підприємство як діяльність суб'єктів господарювання з виробництва товарів, виконання робіт та надання послуг для забезпечення екологічної безпеки, раціонального використання природних ресурсів, підвищення рівня охорони навколишнього середовища з метою отримання позитивного екологічного та економічного ефекту [4, с. 113].

Підсумовуючи доктринальні підходи можемо констатувати, що більшість вітчизняних науковців і практиків під екологічним підприємством розуміють підприємницьку діяльність з виробництва екологічної продукції, виконання робіт і надання послуг виключно

природоохоронного призначення, яка здійснюється з метою збереження та охорони довкілля й для одержання еколого-економічного сприятливого результату.

Аналіз та оцінку наукових підходів до поняття «екологічне підприємство», вочевидь, можна здійснити лише у межах окремого дослідження. Узагальнюючи, можемо констатувати, що екологічне підприємство доцільно трактувати як ініціативну, систематичну господарську діяльність щодо екологічного виробництва, реалізації продукції, виконання робіт і надання послуг екологічного значення, яка здійснюється з метою задоволення еколого-економічних потреб (збереження та відтворення довкілля) та отримання загального блага. Тому, екологічне підприємство є формою підприємницької діяльності, спрямованою на задоволення еколого-економічних потреб за рахунок продуктів, у загальній корисності яких визначальне значення має екологічне благо, а складові екологічної системи розглядаються як фактори, що визначають еколого-економічні потреби.

Така інтерпретація дозволяє проілюструвати саме сутність екологічного підприємництва як економіко-соціального явища: прибуткової чи неприбуткової господарської діяльності, що проявляється у екологічному виробництві, виконанні робіт та наданні послуг екологічного характеру, господарської діяльності відповідно до загальноновизначених екологічних вимог та стандартів. Цей підхід дає відповіді у випадках, коли йдеться про не безпосередньо екологічну господарську діяльність, а таку, яка обумовлює певні екологічні наслідки й формалізована економічними параметрами. Україні тут не треба «винаходити велосипед». На жаль, у багатьох випадках національна економіка у плані екологічності поки що відстає від передових економік світу і може використовувати їхні екологічні стандарти. Наприклад, стандарти стосовно двигунів до автомобілів – Євро 4, 5, 6 та інші.

Поряд з терміном «екологічне підприємство» використовуються такі терміни як «екологічно орієнтоване підприємство», «зелений бізнес», «зелене підприємство» тощо. На нашу думку вони лише конкретизують екологічне підприємство як явище.

Суб'єктами екологічного підприємництва є юридичні та фізичні особи незалежно від організаційно-правових форм власності та інші, передбачені законодавством України, суб'єкти підприємницької діяльності, які здійснюють виробництво та реалізацію нових технологій, продукції, виконання робіт та послуг екологічної значимості.

Необхідно також зазначити, що екологічне підприємництво розглядається не тільки як діяльність суб'єктів господарювання, а й значно ширше – як галузь економіки, що полягає у реалізації природоохоронних і ресурсозберігаючих програм різного рівня, забезпеченні механізму компенсації збитків, понесених унаслідок техногенних і природних надзвичайних ситуацій та під час ліквідації їх наслідків [4, с. 110].

Плюралізм розуміння поняття «екологічного підприємництва» та не уніфікованість бачення його складових елементів (особливо у випадках, коли йдеться про неформалізовані показники екологічності) зобов'язує з'ясувати його визначальні ознаки та критерії приналежності.

Ознаки та гуманістичні функції екологічного підприємництва у сучасній державі. Стосовно ознак екологічного підприємства (як і стосовно його визначення) єдність підходів не простежується. Існує позиція, що підприємництво вважається екологічним, якщо воно відповідає таким чотирьом критеріям: керується принципом «циркуляції» при прийнятті усіх підприємницьких рішень; постачає екологічні товари або послуги, які замінюють попит на неекологічні товари чи послуги; екологічне підприємництво створює сприятливіше екологічне середовище, ніж типові конкуренти; витримує зобов'язання щодо екологічних стандартів, а також їх формує [5]. Підтримуючи зазначене хочемо запропонувати ще низку ознак екологічності підприємства. Повернемося до нашого бачення екологічного підприємництва як господарської діяльності, що проявляється у екологічних технологіях, виробництві продукції, виконанні робіт та наданні послуг відповідно до загально визначених екологічних вимог та стандартів. Саме *відповідність підприємницької діяльності загально визначеним екологічним вимогам та стандартам вважаємо визначальною ознакою екологічного підприємництва.* Як зазначалось, у випадку із формальними екологічними параметрами все зрозуміло. Все зрозуміло, коли йдеться про *діяльність безпосередньо спрямовану на відтворення та захист навколишнього природного середовища* (що також можна віднести до ознак екологічного підприємництва). Складніше із неформальними чи такими, що не отримали свого формального закріплення, або ж у випадку, коли певний різновид господарської діяльності у будь-якому випадку наносить екологічну шкоду. Візьмемо для прикладу проблему з вивозом сміття, що є актуальною для багатьох населених пунктів України. Виникає дискусія навколо питання, що краще в екологічному плані: традиційне захоронення сміття під шаром ґрунту чи функціонування заводу із переробки сміття? Якщо

не брати до уваги переконливий досвід багатьох країн, то відповідь повинна базуватися на основі зіставлення показників негативності (шкідливості) двох зазначених форм ліквідації наслідків людської життєдіяльності. Перевага повинна бути за менш шкідливою. Такий підхід, видається може бути використаним і у інших випадках. Наприклад, окремі підприємці намагаються налагодити переробку використаних шин від автотранспорту. Чи можна вважати цю діяльність екологічно спрямованою, оскільки відповідні виробництва теж не на 100 відсотків екологічні? При цьому слід визначити рівень екологічності певних проєктів. Тут повинна працювати формула: екологічність (позначимо Е) визначається через співвідношення відвернутої, усунутої шкоди (чи одержання певної корисності, блага) і т. д. (позначимо Б) та потенційно ймовірної (позначимо В) екологічної шкоди (втрат), тоді: $E = B / V$. Звідси постає ще одна ознака екологічного підприємництва: *рівень попереджених та усунутих негативних екологічних наслідків повинен суттєво* (на нашу думку мінімум у три рази) *перевищувати рівень ймовірної екологічної шкоди.* Запровадження цього принципу на практиці сприятиме підприємницькій ініціативі та слугуватиме певним орієнтиром для органів державної влади при обранні суб'єктів державної підтримки.

Своєрідними показниками екологічності підприємництва є і виконувани ним функції. До них відносять: задоволення суспільних потреб, захист довкілля, мінімізація екологічно-деструктивного впливу на довкілля, формування екологічної свідомості суспільства, відтворення природних ресурсів. Сутність функцій екологічного підприємництва проявляється у їхній гуманістичній спрямованості в інтересах людини та природи. Саме виконання цих функцій і виділяє екологічне підприємництво з-поміж інших напрямків діяльності.

Види та форми екологічного підприємництва. Одна із причин плюралізму розуміння екологічного підприємництва це розмаїття його видів та форм. Найбільш узагальнено *види* екологічного підприємництва можна представити такими: виробництво спеціальної екологічної техніки, приладів, пристроїв і апаратів для контролю стану навколишнього середовища та очищення скидів, викидів і відходів від забруднюючих компонентів; розширене використання вторинних ресурсів та екологічне відтворення; створення ресурсозберігаючих технологій; надання спеціалізованих екологічних послуг; органічне сільськогосподарське виробництво; виробництво енергії з альтернативних джерел; виробництво екологічної продукції виробничо-технічного

призначення і виробів народного споживання [6, С. 58].

Окремі вчених [7] акцентують на формах прояву екологічного підприємництва: еко-компанія; виробництво екологічних товарів та послуг; екологічний бізнес. Перша форма прояву екологічного підприємства є еко-компанія, що передбачає впровадження екологічного менеджменту та переважно пов'язана з адміністративним регулюванням діяльності підприємств у країні. Внаслідок цього підприємство сприяє зниженню забруднення навколишнього природного середовища, але не за власним бажанням, а відповідно до вимог законодавчо-нормативних актів або постанов світових організацій.

Друга форма прояву екологічного підприємства проявляється тоді, коли компанія за власним бажанням, переходить на енергоефективні, екологічно-конструктивні технології виробництва товарів та послуг і сприяє покращенню довкілля за допомогою використання в процесі діяльності методів та сировини, які мінімізують екологічно-

деструктивний вплив на навколишнє природне середовище та ведуть до покращення умов життя населення.

Дивлячись на існуючі планетарні екологічні проблеми є потреба в кожне звичайне підприємництво вкладати екологічну складову та розглядати його як екологічно орієнтоване підприємництво. Тобто, кожне підприємництво відносно вимог сучасності має бути зорієнтованим на екологізацію своєї діяльності, в іншому випадку ми не зможемо подолати існуючі проблеми. Тому слід виокремити два види підприємницької діяльності: екологічно орієнтоване підприємництво та екологічне підприємництво (вся діяльність якого зорієнтована на високий рівень ресурсної ефективності, вирішення екологічних проблем, задоволення екологічних потреб, збереження та відтворення довкілля, створення екологічного блага).

Видову характеристику підприємницької діяльності екологічного забезпечення розглянуто на рис. 1.

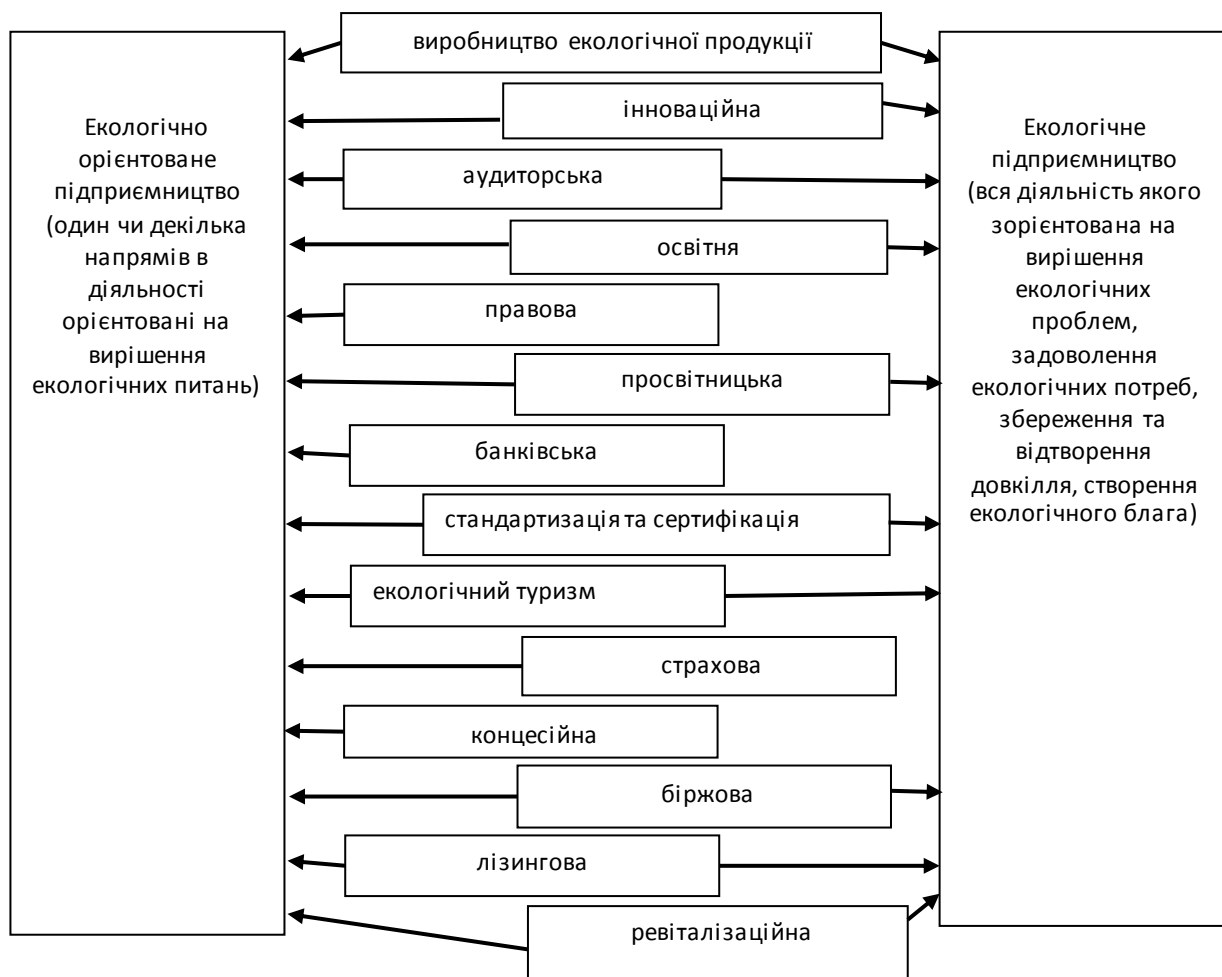

Рис.1. Види підприємницької діяльності екологічного забезпечення (розроблено автором)

Видами підприємницької діяльності екологічного забезпечення можуть бути діяльність з виробництва екологічної продукції (фармацевтика, медичне обладнання, вітрова, сонячна енергетики, органічне агровиробництво, електротранспорт та інші); інноваційна (науково-дослідна, інжинірингова, дослідно-конструкторська та технологічна генерація сучасних ноу-хау, еколого-економічних, управлінських та інших знань для збереження та відтворення довкілля); аудиторська (оцінювання впливу на довкілля, екологічна експертиза, екологічна паспортизація, економіко-екологічний аудит, підготовка робіт для отримання дозволу на природокористування); освітня (екологічне навчання на всіх освітніх рівнях, підвищення кваліфікації та перепідготовка кадрів); правова (правове і консалтингове обслуговування з питань охорони довкілля); просвітницька (інформаційне забезпечення з питань екології, охорони довкілля та природокористування); банківська (пов'язані з фінансуванням та кредитуванням природоохоронної діяльності); стандартизація та сертифікація (роботи та послуги у сфері сертифікації, методологічного забезпечення товарів, процесів, технологій, обладнання, матеріалів, сировини, об'єктів оточуючого середовища за екологічними параметрами); екологічний туризм; страхова (послуги екологічного страхування, перестраховування і соціального страхування); концесійна (операції з передання в концесію (користування) певних об'єктів зі зобов'язанням щодо їх екологічного використання та розвитку); біржова (купівля-продаж екологічної продукції, природоохоронного обладнання, приладів, матеріалів та інших матеріально-технічних ресурсів спрямованих забезпечення екологічної безпеки, а також фондова діяльність через продаж екологічних облігацій); лізингова (операції з набуття і використання природоохоронного обладнання, приладів та інших видів рухомого й нерухомого майна, що є об'єктом лізингу, передача його лізинг одержувачу); ревіталізаційна (відновлення, охорона та оздоровлення довкілля, рекультивация, проведення інших природоохоронних та оздоровчих заходів, відновлення земель, лісів, водойм і т. д.).

Наведені поділи екологічного підприємництва на види можна взяти за основу для поділу суб'єктів такого підприємництва з урахуванням кожного виду цього підприємництва та за умови закріплення переліку видів екологічного підприємництва на рівні базового Закону «Про екологічне підприємництво («зелену» економіку)», необхідність прийняття якого неодноразово пропонувалось у науковій літературі.

Проблеми утвердження екологічного підприємництва та екологічної економіки в

Україні. Повільне утвердження екологічного підприємництва в Україні обумовлене суб'єктивними та об'єктивними правовими, економічними, політичними і навіть ментальними чинниками. Так, за твердженням М. Бережної, перешкодами становлення екологічно орієнтованого бізнесу є недосконале екологічне законодавство, відсутність належної системи екологічної стандартизації та сертифікації, низький рівень культури екологічного споживання, повільний розвиток інститутів екологічно орієнтованого виробництва [8, с. 350]. Важливим є не лише законодавча регламентація екологічної відповідальності, але й неухильне дотримання підприємствами та громадами екологічних нормативів. Згідно законодавства, підприємство в Україні здійснюється в будь-яких організаційно-правових формах на вибір безпосередньо підприємця (ст. 45). При цьому, у ст. 49 Господарського кодексу чітко зазначено, що підприємці зобов'язані не завдавати шкоди довкіллю, не порушувати права та законні інтереси громадян і їх об'єднань, інших суб'єктів господарювання, установ, організацій, права місцевого самоврядування і держави. За завдані шкоду і збитки підприємець несе майнову та іншу встановлену законом відповідальність [9]. Однак, чинна нормативна база чітко не визначає суб'єктів екологічно підприємництва, не окреслює умов створення та вимог щодо їх організаційно-правового статусу. Також у вітчизняному та міжнародному законодавстві відсутнє чітке обґрунтування критеріальних ознак, складу й виду продукції, виконаних робіт, чи наданих послуг, за якими їх можна відносити до категорій суб'єктів екологічного підприємництва чи суб'єктів екологічно орієнтованого підприємництва. Не існує сформованої класифікації, у т. ч. статистичної, яка б об'єктивно за визначеними позиціями, дозволяла розмежовувати їх за видами та особливостями ведення екологічної діяльності.

Міжнародний досвід показує, що інвестування екологічного підприємництва відбувається через різні джерела фінансування, найпоширенішими серед яких є фінансування важливих проектів міжнародними фондами, приватне екологічне кредитування та екологічні облігації. Однак такі можливості в Україні доволі обмежені, насамперед через недовіру потенційних інвесторів, як результат високого рівня корупції та відсутність дієвих судових засобів захисту прав інвестора. На жаль, екологічне підприємництво не є прерогативою і вітчизняних інвесторів та підприємців.

Перелік перешкод для екологічного підприємництва в Україні можна продовжити. Однак важливіше – це пошук їх подолання й усунення.

Основні напрямки розвитку екологічного підприємництва в Україні. Екологічне підприємництво здебільшого пов'язане із додатковими матеріальними затратами й інколи не у повному обсязі відповідає ідеології підприємництва як такого – отримання максимального прибутку. Тому основні зусилля щодо його впровадження та створення засад екологічної економіки покладається на державу та свідому підприємницьку спільноту.

Наміри української держави всебічно підтримувати екологічне підприємництво проявляються насамперед у прийнятих правових актах. Насамперед, це статті 3, 16, 50 Конституції України, Закон України «Основні засади (Стратегія) державної екологічної політики на період до 2030 року», Концепція національної екологічної політики України на період до 2020 р., схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2007 р. [10]. У вказаному законі зокрема передбачено, що в межах реалізації ЦСР до 2030 року передбачено об'єднання зусиль держави, підприємств та населення у вирішенні таких питань: подолання військової агресії з боку Росії та реінтеграція окупованих територій; зменшення забруднення навколишнього природного середовища; зниження рівня захворювань, збільшення рівня середньої тривалості життя людини; зменшення енерго- та ресурсоемності продукції; утворення розвинутої системи відновлюваних джерел енергетики; збільшення ефективності національних програм енерго- та ресурсозбереження; створення позитивного екологічного іміджу України для ефективного просування країни в міжнародному просторі та інтеграції в світове суспільство; виробництво екологічної продукції (органічної продукції) для забезпечення продовольчої безпеки, здоров'я населення та сталого економічного розвитку [11].

В спеціальних законодавчих актах, як наприклад Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» [12], держава бере на себе зобов'язання здійснювати екологічну політику спрямовану на забезпечення раціонального використання та повноцінне відтворення природних ресурсів, створення безпечних умов життєдіяльності населення.

Успішність реалізації законодавчо задекларованих намірів держави значною мірою залежить від збільшення питомої ваги екологічного підприємництва як сфери економіки. Тому зусилля держави повинні бути спрямовані на стимулювання розвитку екологічного підприємництва, сприяння формуванню інфраструктури екологічного підприємництва, заохочення виробництва екологічної продукції, ефективну взаємодію всіх учасників відносин у цій сфері.

Важливе значення також має заохочення інвестицій у сферу екологічного підприємництва або у сфери, які використовують екологічну продукцію, державні закупівлі, надання пільг у кредитуванні й оподаткуванні суб'єктів екологічного підприємництва та суб'єктів господарювання, які використовують їхню продукцію, державно-приватне партнерство у сфері екологічного підприємництва.

Еколого-гуманістична діяльність центральних органів повинна підтримуватись на місцях. Політика децентралізації створила значні можливості для підтримки органами місцевого самоврядування (правової, організаційної, економічної) екологічного підприємництва.

Непересічна роль у розвитку екологічного підприємництва належить громадськості. І тут важливо переходити від одноразових кроків (наприклад, очищення від сміття парків) до системних методів (наприклад, підтримка виробника екологічної продукції чи громадський екологічний контроль).

Сьогодні уже також існують об'єктивні чинники, що мотивують бізнес до екологічного підприємництва, наприклад, отримання екологічних сертифікатів на свої товари та послуги за схемою сертифікації згідно з ISO 14024, що створює реальні перспективи виходу на міжнародні ринки.

Необхідно вчитися використовувати значні ресурси міжнародних фондів, пріоритетними напрямами підтримки яких є програми підвищення енергоефективності та модернізації енергетичної галузі, підвищення рівня енергоефективності, будівництво енергоакumuлюючих потужностей та модернізацію мереж, включаючи трубопроводи централізованого опалення і лінії електропередачі.

Тільки комплекс наведених вище кроків у напрямку формування екологічної економіки створить реальне підґрунтя для забезпечення екологічних прав людини та балансу «інтересів» людської спільноти і природи.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Підводячи підсумок, необхідно констатувати, що визначальну роль у гуманізаційному розвитку людства зараз відіграє екологічний чинник. Світ сьогодні матеріалізований. Тому його подальша людиноспрямована еволюція пов'язана з формуванням екологічної економіки та її основною складовою екологічним підприємництвом. Попри існуючий плюралізм у вітчизняній науці та практиці стосовно поняття «екологічного підприємництва», його видів, напрямків розвитку і таке інше наяву тенденція до уніфікації, що вочевидь з часом знайде своє законодавче закріплення у спеціальних правових актах.

В Україні чимало правових, матеріальних, ідеологічних та інших перешкод для успішного утвердження екологічного підприємництва. Однак зусиллями держави, підприємницької спільноти, громадськості вони будуть усунуті. Важливо, що сьогодні українське суспільство уже визначило основні напрямки розвитку екологічного підприємництва та бачить його всебічні, зокрема, конкурентні переваги та економічні вигоди.

Розвиток екологічного підприємництва у першу чергу базується на пріоритетних потребах, знаннях та інноваціях, передових технологіях, амбітних

рішеннях щодо ресурсної ефективності, соціальному та екологічному прогресі тощо. Екологічне підприємництво стає провідником до інклюзивного сталого розвитку в більшості країн світу, зокрема і України.

Екологічне підприємництво є не лише сучасним трендом, але й вагомим рушієм забезпечення довгострокової конкурентної переваги на ринку. Ідея розвитку екологічного підприємництва замінює усталену практику новими підходами, що забезпечує не лише прибуток, але й економічний і соціальний добробут.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. António Guterres: The race to a zero-emission world starts now. TED Talk. URL: https://www.ted.com/talks/antonio_guterres_.
2. The Global Risks Report 2020 15th Edition. URL: <https://www.weforum.org/reports/the-global-risks-report-2020>.
3. Купалова Г. І. Екологічне підприємництво як невід'ємна складова сталого розвитку України. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки*. 2011. № 26. С. 35-39.
4. Тітенко Г. В. Морфологічний та контент-аналіз поняття «екологічне підприємництво». *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Екологія»*. 2012. № 1004. Вип. 7. С. 109-113. URL: <http://ekhnuir.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/8888/2/Gavru.pdf>.
5. Implementation of the Circular Economy Action Plan. European Commission. URL: https://ec.europa.eu/environment/circular-economy/index_en.htm.
6. Бобкова А., Павлюченко Ю. Учасники відносин у сфері екологічного підприємництва. *Підприємництво, господарство і право*. № 9. 2017. С. 58. URL: pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/9/12.pdf.
7. Екологічний бізнес. Словник – довідник з екології: навч.-метод. посіб. (уклад. О. Г. Лановенко, О. О. Остапшина). Херсон: ПП Вишемирський В. С., 2013. С. 78-79.
8. Бережна М. В. Екологічна відповідальність суб'єктів підприємництва в системі рівноважного розвитку регіону. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. 2014. Вип. 1 (10), т. 1. С. 345-350.
9. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. № 436-IV. (з подальшими змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws>.
10. Концепція національної екологічної політики України на період до 2020 р., схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2007 р. № 880-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/880-2007-%D1%80#Text>.
11. Закон України «Основні засади (Стратегія) державної екологічної політики на період до 2030 року» від 28.02.2019 р. № 2697-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19>.
12. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25.06.91р. № 1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show>.

REFERENCES

1. António Guterres: The race to a zero-emission world starts now. TED Talk. Retrieved from: https://www.ted.com/talks/antonio_guterres_.
2. The Global Risks Report (2020), 15th Edition. Retrieved from: <https://www.weforum.org/reports/the-global-risks-report-2020>.
3. Kupalova, H. I. (2011). Ekologichne pidpriemnytstvo yak nevidiemna skladova staloho rozvytku Ukrainy [Ecological entrepreneurship as an integral part of sustainable development of Ukraine]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Viiskovo-spetsialni nauky*, no. 26, 35-39. [in Ukrainian].
4. Titenko, H. V. (2012). Morfolohichni ta kontent-analiz poniattia «ekolohichne pidpriemnytstvo» [Morphological and content analysis of the concept of «environmental entrepreneurship»]. *Visnyk KhNU imeni V. N. Karazina. Seriya «Ekolohiia»*, 1004, no. 7, 109-113. Retrieved from: <http://ekhnuir.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/8888/2/Gavru.pdf>. [in Ukrainian].
5. Implementation of the Circular Economy Action Plan. European Commission. Retrieved from: https://ec.europa.eu/environment/circular-economy/index_en.htm.
6. Bobkova, A. and Pavliuchenko, Yu. (2017). Uchasnyky vidnosyn u sferi ekolohichnoho pidpriemnytstva [Participants in relations in the field of environmental entrepreneurship]. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo*, no. 9, 58. Retrieved from: pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/9/12.pdf. [in Ukrainian].
7. Lanovenko, O. H. and Ostapishyna, O. O. (2013). Ekolohichni biznes [Environmental business], 78-79. *Slovyk – dovidnyk z ekolohii: navch.-metod. posib*. Kherson: PP Vysheмирський V. S.. [in Ukrainian].

8. Berezhna, M. V. (2014). Ekologichna vidpovidalnist subiektiv pidpriemnytstva v systemi rivnovazhnogo rozvytku rehionu [Environmental responsibility of business entities in the system of balanced development of the region]. *Teoretychni i praktychni aspekty ekonomiky ta intelektualnoi vlasnosti*. no. 1 (10), t. 1, 345–350. [in Ukrainian].
9. Hospodarskyi kodeks Ukrainy [Economic Code of Ukraine] vid 16 sichnia 2003 r. № 436-IV. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/>. [in Ukrainian].
10. Rozporiadzhenniam Kabinetu Ministriv Ukrainy «Kontsepsiia natsionalnoi ekologichnoi polityky Ukrainy na period do 2020 r» [The concept of national environmental policy of Ukraine for the period up to 2020], skhvalena vid 17 zhovtnia 2007 r. № 880-r. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/880-2007-%D1%80#Text>. [in Ukrainian].
11. Zakon Ukrainy «Osnovni zasady (Stratehiia) derzhavnoi ekologichnoi polityky na period do 2030 roku» [Basic principles (Strategy) of the state ecological policy for the period up to 2030] vid 28. 02. 2019 r. № 2697-VIII. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19>. [in Ukrainian].
12. Zakon Ukrainy «Pro okhoronu navkolyshnoho pryrodnoho seredovyscha» [On environmental protection] vid 25. 06. 91r. № 1264-XII. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>. [in Ukrainian].